

Верховний
Суд

ОГЛЯД судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика)

Рішення, внесені до ЄДРСР за березень 2020 року

Зміст

1. Спори, що стосуються житлових правовідносин	4
1.1. Належним способом захисту в разі порушення права при приватизації майна є визнання безпідставної відмови органу приватизації передати у приватну власність таке майно з державного житлового фонду з покладенням обов'язку на останнього оформити приватизацію житлового приміщення, а не визнання права власності на таке майно	4
1.2. У спорі про визнання особи такою, що втратила право користування житлом, початок відліку часу відсутності її у цьому житлі визначається від дня, коли вона залишила приміщення. Повернення особи до жилого приміщення, яке вона займала, перериває строк тимчасової відсутності	5
1.3. Військовослужбовець, що перебуває на військовій службі, в якого вислуга 20 і більше років, має право на забезпечення житлом, зокрема, право на виключення житла з числа службового та забезпечення ним для постійного проживання	7
1.4. Повна заборона суб'єкта господарювання в нічний час здійснювати розважальну діяльність в нежитловому приміщенні, розташованому в багатоквартирному будинку, є ефективним способом захисту права мешканця будинку на використання власного житла і спокій	9
2. Спори, що виникають із сімейних правовідносин	11
2.1. Відчуження корпоративних прав одним із подружжя під час розгляду справи судом не позбавляє права іншого з подружжя претендувати на компенсацію 1/2 частки внеску до статутного капіталу відповідного товариства	11
2.2. Придбання планшета не може вважатися додатковими витратами на дитину, що викликані особливими обставинами, які мають відшкодовуватися відповідно до статті 185 СК України	13
3. Спори, що виникають із земельних правовідносин	14
3.1. У разі переходу права власності на об'єкт нерухомості у порядку спадкування право власності на земельну ділянку у набувача нерухомості виникає одночасно з виникненням права власності на зведені на земельній ділянці об'єкти	14
3.2. Земельна ділянка, що перебуває у комунальній власності територіальної громади міста, на якій розміщено будівлю, право спільної часткової власності на яку належить кільком особам, може бути об'єктом продажу усім співвласникам об'єкта нерухомого майна, що на ній розташований	15
3.3. Позбавлення особи власності, набутої за договором купівлі-продажу, укладеним з особою, якій на підставі судового рішення було видано державний акт на спірну земельну ділянку, є втручанням держави у право власника на мирне володіння його майном	16
4. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних зобов'язань	18
4.1. Чинне законодавство України не передбачає такого способу захисту порушеного права, як надання дозволу на вчинення правочину щодо нерухомого майна	18
4.2. Спір за позовом про визнання недійсним одностороннього правочину, який вчинено на території України, щодо спадкового майна, яке фактично знаходиться на території іншої держави, підсудний судам України	19

5. Спори, що виникають із дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби	21
5.1. Бездіяльність виконавця, посадових осіб органів ДВС є триваючим правопорушенням, у зв'язку з чим початок перебігу строку на її оскарження автоматично відкладається	21
6. Судовий збір	22
6.1. Наявність у законодавстві України на момент звернення особи до суду із заявою про скасування судового наказу норми пункту 2 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір» про звільнення заявника від сплати судового збору за подання такої заяви та одночасне існування інших протилежних норм дає суду підстави для вирішення колізій у законодавстві на користь особи	22
7. Питання процесуального права	23
7.1. Ухвала суду першої інстанції про залишення без розгляду заяви про відвід судді відповідно до частини першої статті 353 ЦПК України не підлягає оскарженню окремо від рішення суду	23
7.2. Процесуальні питання, пов'язані з компенсацією процесуальних витрат у кримінальному провадженні, вирішуються у тій справі (провадженні), у якій вони були понесені, в порядку, передбаченому КПК України, що виключає можливість їх розгляду в порядку цивільного судочинства	24

1. Спори, що стосуються житлових правовідносин

1.1. Належним способом захисту в разі порушення права при приватизації майна є визнання безпідставної відмови органу приватизації передати у приватну власність таке майно з державного житлового фонду з покладенням обов'язку на останнього оформити приватизацію житлового приміщення, а не визнання права власності на таке майно

12 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 до виконавчого комітету Очаківської міської ради Миколаївської області, Міністерства оборони України про визнання права власності на нерухоме майно.

Суди встановили, що в грудні 2003 року на засіданні житлової комісії гарнізону затверджено рішення житлової комісії військової частини про надання житлової площі згідно із загальною чергою майору із складом сім'ї чотири особи із зняттям з квартирної обліку після отримання ордера.

На підставі ордера на житлове приміщення в грудні 2003 року військовослужбовцю та членам його сім'ї надано право на зайняття житлового приміщення, а саме – квартири.

У липні 2017 року майор звернувся до Південного територіального квартирно-експлуатаційного управління Міністерства оборони України щодо приватизації спірної квартири, а в серпні 2017 року отримав відповідь про відмову.

Апеляційний суд, скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи в задоволенні позову, виходив з того, що передання у власність приватизованого житла відбувається на підставі рішення органу приватизації, оформляється свідоцтвом про право власності на житло, яке реєструється органом приватизації, а орган приватизації Міністерства оборони України не було залучено до участі у справі як відповідача. Позивачами обрано неналежний спосіб захисту свого порушеного права. Крім того, положення статті 392 ЦК України не поширюються на спірні правовідносини.

З таким висновком суду апеляційної інстанції Верховний Суд погоджується з огляду на таке.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» приватизація державного житлового фонду здійснюється уповноваженими на це органами, створеними місцевою державною адміністрацією, та органами місцевого самоврядування, державними підприємствами, організаціями, установами, у повному господарському віданні або оперативному управлінні яких знаходиться державний житловий фонд.

Компетенція і порядок утворення органів приватизації передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 08 жовтня 1992 року № 572 «Про механізм впровадження Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду».

Вказаними законодавчими актами визначена відповідна процедура здійснення передачі квартир державного та комунального житлового фонду у власність громадян, яка здійснюється лише уповноваженими на те органами.

Отже, враховуючи те, що передача у власність приватизованого житла відбувається на підставі рішення органу приватизації, оформляється свідоцтвом про право власності на житло, яке реєструється органом приватизації, цей орган приватизації у будь-якому випадку має бути залучений до участі у справі як відповідач.

Крім того, відповідно до наведених вище нормативно-правових актів, якими врегульовано порядок приватизації державного житлового фонду, особа, яка бажає скористатись таким правом, звертається до відповідного органу із заявою, до якої додає необхідні документи, а цей орган приймає відповідне рішення, яке у разі незгоди з ним заявника може бути предметом оскарження в суді.

Спори, що виникають при приватизації квартир (будинків) державного житлового фонду хоча й вирішуються судом, однак належним способом захисту у разі порушення такого права є не визнання права власності на квартиру, а визнання безпідставною відмови органу приватизації передати у приватну власність квартиру з державного житлового фонду з покладенням обов'язку на останнього оформити приватизацію житлового приміщення.

Звертаючись із позовом до суду про визнання права власності на спірну квартиру на підставі статті 392 ЦК України, позивачі пред'явили позовні вимоги до Міністерства оборони України та виконавчого комітету Очаківської міської ради Миколаївської області.

Південне територіальне квартирно-експлуатаційне управління Міністерства оборони України як орган приватизації Міністерства оборони України не було залучене до участі у справі як відповідач, й вимог щодо приватизації житла заявлено не було.

Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позовних вимог, суд апеляційної інстанції, правильно встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, дійшов обґрунтованого висновку щодо відсутності правових підстав для задоволення позовних вимог у спосіб, обраний позивачами, а також, що положення статті 392 ЦК України не поширюються на спірні правовідносини.

Постановою Верховного Суду від 12 березня 2020 року постанову Миколаївського апеляційного суду від 18 грудня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2020 року у справі № 483/731/19 (провадження № 61-1845св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401308>

1.2. У спорі про визнання особи такою, що втратила право користування житлом, початок відліку часу відсутності її у цьому житлі визначається від дня, коли вона залишила приміщення. Повернення особи до жилого приміщення, яке вона займала, перериває строк тимчасової відсутності

18 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3, СОБА_4, комунального підприємства «Міська житлово-технічна інспекція» Нікопольської міської ради про визнання особи такою, що втратила право на житло, визнання незаконною реєстрації особи, виселення,

встановлення порядку користування житлом і зобов'язання вчинити певні дії та за зустрічним позовом ОСОБА_4 до ОСОБА_1, третя особа – Головне управління державної міграційної служби України у Дніпропетровській області, про визнання особи такою, що втратила право користування житлом.

Суди встановили, що з 1967 до 1999 року позивач за первісним позовом та ОСОБА_2 перебували в зареєстрованому шлюбі, у якому в них народилося двоє дітей. У 1972 році на сім'ю із чотирьох осіб позивач отримав двокімнатну квартиру. Після розірвання шлюбу колишнє подружжя продовжувало проживати разом, вели спільне господарство. Через скрутний матеріальний стан чоловік тимчасово виїхав за кордон на роботу, а гроші на утримання сім'ї та квартири надсилав колишній дружині. Після його повернення додому дізнався, що його було виселено з квартири та знято з реєстрації в судовому порядку.

У лютому 2012 року рішенням міськрайонного суду ОСОБА_1 вселено до спірної квартири, визнано недійсним та скасовано розпорядження відділу приватизації управління житлово-комунального господарства міської ради від травня 2006 року про передачу спірної квартири у спільну сумісну власність ОСОБА_2 та ОСОБА_3, визнано недійсним і скасовано свідоцтво про їх право власності на квартиру.

Проте відповідачі перешкоджали йому користуватися квартирою, вирішувати конфлікт у добровільному порядку відмовлялися.

ОСОБА_4 також звернулася з позовом про визнання позивача таким, що втратив право користування квартирою.

Постановою апеляційного суду рішення міськрайонного суду від квітня 2019 року скасовано в частині виділення у користування ОСОБА_1 кімнати житловою площею 13,9 кв м, а в користування ОСОБА_2 та ОСОБА_4 – кімнати житловою площею 16,2 кв м, та залишення в порядку загального користування інших приміщень у квартирі. Ухвалено в цій частині нове рішення про відмову в задоволенні позовних вимог. У решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Судове рішення суду апеляційної інстанції мотивоване тим, що суд першої інстанції неповно з'ясував фактичні обставини справи та зробив помилковий висновок про можливість виділення у користування сторонам у справі кімнат житловою площею 13,9 кв. м та 16,2 кв. м, а все інше залишив у загальному користуванні. Вказане суперечить статті 47 ЖК Української РСР, де метраж виділеної відповідачам кімнати не відповідає законодавчо встановленій нормі жилої площі на одну особу, який становить 13,65 кв м на одну особу. Таким чином, неможливо встановити порядок користування житлом без порушення прав когось із співмешканців квартири.

Касаційний цивільний суд прийняв постанову в якій зазначив таке.

Стаття 71 ЖК Української РСР встановлює загальні правила збереження жилого приміщення за тимчасово відсутніми громадянами. За змістом цієї статті при тимчасовій відсутності наймача або членів його сім'ї за ними зберігається жила приміщення протягом шести місяців. Якщо наймач або члени його сім'ї були відсутні з поважних причин понад шість місяців, цей строк за заявою відсутнього може бути продовжено наймодавцем, а в разі спору – судом.

Верховний Суд виходить з того, що вичерпного переліку таких поважних причин житлове законодавство не встановлює, у зв'язку з чим указане питання вирішується судом у кожному конкретному випадку з урахуванням фактичних обставин справи та правил статті 89 ЦПК України щодо оцінки доказів.

Отже, збереження жилого приміщення за тимчасово відсутнім наймачем або членом його сім'ї є одним із способів захисту житлових прав фізичних осіб.

Відповідно до статті 72 ЖК Української РСР визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням внаслідок відсутності цієї особи понад встановлені строки, провадиться в судовому порядку.

Початок відліку часу відсутності визначається від дня, коли особа залишила приміщення. Повернення особи до жилого приміщення, яке вона займала, перериває строк тимчасової відсутності. При тимчасовій відсутності за особою продовжує зберігатись намір ставитися до жилого приміщення як до свого постійного місця проживання, тому при розгляді позову про визнання особи такою, що втратила право на жилу площу, суд повинен ретельно дослідити обставини, які мають значення для встановлення причин довготривалої відсутності.

Усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження своїм майном, зокрема жилим приміщенням, шляхом зняття особи з реєстраційного обліку залежить від вирішення питання про право користування такої особи жилим приміщенням відповідно до норм житлового та цивільного законодавства (наприклад, статті 71, 72, 116, 156 ЖК Української РСР; стаття 405 ЦК України), а саме від вирішення однієї з таких вимог: про позбавлення права власності на жиле приміщення; про позбавлення права користування жилим приміщенням; про визнання особи безвісно відсутньою; про оголошення фізичної особи померлою.

Результати системного аналізу вказаних вище правових норм дозволяють зробити висновок, що суди попередніх інстанцій обґрунтовано відмовили ОСОБА_4 у задоволенні позову.

Постановою Верховного Суду від 18 березня 2020 року рішення Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16 квітня 2019 року у нескасованій частині та постанову Дніпровського апеляційного суду від 14 листопада 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 1826536/13-ц (провадження № 61-23089св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401559>

1.3. Військовослужбовець, що перебуває на військовій службі, в якого вислуга 20 і більше років, має право на забезпечення житлом, зокрема, право на виключення житла з числа службового та забезпечення ним для постійного проживання

04 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до квартирно-експлуатаційного відділу м. Харкова (далі –

КЕВ м. Харкова) про визнання права на виключення квартири з числа службових для забезпечення сім'ї постійним житлом.

Суди встановили, що на час подання позову до суду позивач проходив військову службу у Збройних Силах України та згідно з витягом з послужного списку мав загальну вислугу 20 років 3 місяці 19 днів, брав безпосередню участь в антитерористичній операції та є учасником бойових дій.

В 2009 році на засіданні житлово-побутової комісії військової частини позивачу надано службову житлову площу, і він разом зі своєю родиною вселився у житлове приміщення на підставі ордеру.

29 березня 2019 року на засіданні житлової комісії військової частини А0501 розглянуто питання щодо надання згоди на зняття статусу «службове» з житлового приміщення, в якому проживає позивач разом з родиною, та рішенням житлової комісії надано згоду на зняття статусу «службове» із цієї квартири, також відповідно до наказу командира військової частини «Про зарахування на облік осіб, що потребують поліпшення житлових умов та інших питань щодо квартирної обліку військовослужбовців» надано згоду, згідно з наказом Міністерства оборони України від 31 липня 2018 року № 380, на зняття статусу «службове» з житлового приміщення, в якому позивач проживає разом з родиною.

Позивач звернувся до КЕВ м. Харкова із заявою щодо виключення житлового приміщення з числа службових, однак отримав відмову, обґрунтовану тим, що виключення квартир з числа службових для забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей здійснюється на підставі клопотання КЕУ, КЕВ (КЕЧ) району за встановленим порядком, а оскільки позивач має вислугу проходження військової служби менше 25 років, підстав для розгляду питання виключення житлового приміщення з числа службових немає.

Районний суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що, не подаючи відповідного клопотання про виключення житла із числа службового, КЕВ м. Харкова прямо порушує конституційні права позивача на житло та гарантії, передбачені Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», тоді як чинним законодавством не встановлено підстав для відмови КЕВ у поданні клопотання про виключення житлового приміщення з числа службового до виконавчого органу відповідної ради. Унаслідок бездіяльності відповідача позивач фактично позбавлений можливості реалізувати свої права на житло, що є порушенням житлових прав у розумінні статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Постановою апеляційного суду рішення міського суду, яким позов задоволено, залишено без змін.

З висновками судів попередніх інстанцій Касаційний цивільний суд погодився з огляду на таке.

Статтею 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» визначено, що учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі підрозділів всіх видів і родів ЗСУ, як в воєнний, так і в мирний час. Учасникам бойових дій надаються зокрема, такі пільги, як першочергове забезпечення житлом осіб, що потребують поліпшення житлових умов.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жила приміщення на підставах, у порядку і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР та іншими нормативно-правовими актами.

Військовослужбовці (крім військовослужбовців строкової військової служби) та члени їх сімей, які проживають разом з ними, забезпечуються службовими жилими приміщеннями, що повинні відповідати вимогам житлового законодавства.

Військовослужбовцям, які мають вислугу на військовій службі 20 років і більше, та членам їх сімей надаються жилі приміщення для постійного проживання або за їх бажанням грошова компенсація за належне їм для отримання жила приміщення. Такі жилі приміщення або грошова компенсація надаються їм один раз протягом усього часу проходження військової служби за умови, що ними не було використано право на безоплатну приватизацію житла з урахуванням особливостей, визначених пунктом 10 цієї статті.

Статтю 125 ЖК УРСР передбачено, що осіб, які пропрацювали на підприємстві, в установі, організації, що надали їм службове жила приміщення, не менш як десять років, не може бути виселено із службового житла.

Ухвалюючи рішення у справі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, враховуючи вказані норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, дійшов обґрунтованого висновку про задоволення позовних вимог, оскільки позивач є військовослужбовцем, перебуває на військовій службі, мав на момент звернення до суду вислугу на військовій службі 20 років 3 місяці 19 діб, брав безпосередню участь в антитерористичній операції, є учасником бойових дій, перебуває на квартирному обліку та першочерговій (УБД (АТО)), а отже, має право на забезпечення житлом, зокрема, право на виключення житла з числа службового та забезпечення ним для постійного проживання.

Постановою Верховного Суду від 11 березня 2020 року рішення Чугуївського міського суду Харківської області від 23 липня 2019 року та постанову Харківського апеляційного суду від 25 вересня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 04 березня 2020 року у справі № 636/1514/19 (провадження № 61-19985св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88103211>

1.4. Повна заборона суб'єкта господарювання в нічний час здійснювати розважальну діяльність в нежитловому приміщенні, розташованому в багатоквартирному будинку, є ефективним способом захисту права мешканця будинку на використання власного житла і спокій

25 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Приватного підприємства «Монтана» (далі – ПП

«Монтана»), треті особи: Управління Держпродспоживслужби в місті Львові, ОСОБА_2, про зобов'язання до вчинення дій.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є мешканцем квартири АДРЕСА_2, яка належить йому на праві приватної власності та знаходиться на другому поверсі житлового будинку. На першому поверсі і в підвальному приміщенні будинку (безпосередньо під його квартирою) знаходиться та здійснює нічну розважальну діяльність суб'єкт підприємницької діяльності ПП «Монтана» під вивіскою «Ренесанс Клуб». На думку позивача, діяльність цього підприємства є протиправною та несумісною з чинними законодавчими заборонами такої діяльності в нічний час у житлових будинках і обов'язковими до виконання санітарними нормами шуму та порушує його конституційні права, зокрема, на відпочинок, безпечні умови проживання та здоров'я. Він неодноразово звертався до правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування, інших інстанцій, однак належного реагування з їхнього боку не було, у зв'язку з чим він звернувся з позовом до суду.

Рішенням районного суду у задоволенні позову відмовлено.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду скасовано, ухвалено нове рішення про часткове задоволення позову, а саме: заборонено ПП «Монтана» в нічний час з 22:00 до 8:00 години наступного дня у приміщенні, розташованому в будинку АДРЕСА_1, проведення дискотек, караоке, їх музичного озвучення; зобов'язано ПП «Монтана» в нічний час з 22:00 до 08:00 години наступного дня у приміщенні налагодити та експлуатувати систему припливно-витяжної механічної вентиляції та кондиціонування повітря приміщень закладу в режимі, що не спричиняє перевищення допустимих рівнів шуму; у решті позовних вимог відмовлено.

Переглядаючи постанову апеляційного суду в частині відмови в задоволенні вимоги про заборону ПП «Монтана» в нічний час з 22:00 до 08:00 години здійснювати підприємницьку діяльність в нежитловому приміщенні, розташованому в житловому будинку АДРЕСА_1, Верховний Суд зазначив, що підставою позову в цій справі є порушення/обмеження права позивача (членів його сім'ї) як власника належної йому на праві власності квартири щодо належних умов проживання через діяльність відповідача як суб'єкта господарювання, який використовує нерухоме майно, розташоване у цьому багатоквартирному будинку як нічний клуб. Способом захисту порушеного права позивач обрав вчинення дій з обмеження відповідача у діяльності в нічний час доби з метою усунення йому перешкод у користуванні власністю.

Встановивши порушення вимог закону та прав позивача у цій справі, апеляційний суд дійшов обґрунтованих висновків про необхідність захистити порушене право, проте обмежився лише заборонаю проведення дискотек, караоке, їх музичного озвучення у нічний час, що, на переконання Верховного Суду, не призведе до поновлення прав позивача на безпечне використання належної йому квартири, оскільки використання відповідачем приміщень, які розміщені у багатоквартирному будинку, призначеному для проживання людей та їх відпочинку, у нічний час як нічний клуб, ресторан чи інший розважальний заклад з відвідуванням його великої кількості людей та з відповідними очевидними наслідками такої нічної діяльності, фактично буде продовжувати порушувати законні права позивача та інших мешканців на використання

власного житла і спокій, що кваліфікується як порушення не тільки права власності позивача на вільне розпорядження належною йому квартирою і використання її за призначенням, а й права на повагу до його сімейного життя.

На підставі викладеного Верховний Суд вважає частково обґрунтованими вимоги позову щодо заборони відповідачу підприємницької діяльності у підвальному приміщенні житлового будинку із заборonoю саме здійснюваної розважальної діяльності у нічний час, оскільки саме підприємницька діяльність з використанням приміщень підвалу як нічний клуб у нічний час призводить, як встановлено судами, до порушення прав позивача. Заборона ж відповідачу іншої підприємницької діяльності у належних йому приміщеннях виходить за межі встановленого обсягу порушених прав, які можуть бути захищені судом у цій справі та може призвести до обмеження прав відповідача на не заборонену законом підприємницьку діяльність, яка не порушує права інших осіб.

Постановою Верховного Суду від 25 березня 2020 року постанову Львівського апеляційного суду від 06 березня 2019 року в частині відмови в задоволенні вимог про заборону ПП «Монтана» здійснювати підприємницьку діяльність в нічний час з 22:00 до 08:00 години в нежитловому приміщенні, розташованому в житловому будинку АДРЕСА_1, скасовано та ухвалено в цій частині нове рішення про задоволення позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 461/8656/17 (провадження № 61-7433св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88570443>

2. Спори, що виникають із сімейних правовідносин

2.1. Відчуження корпоративних прав одним із подружжя під час розгляду справи судом не позбавляє права іншого з подружжя претендувати на компенсацію 1/2 частки внеску до статутного капіталу відповідного товариства

11 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, треті особи: ОСОБА_4, ОСОБА_3, про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю та поділ майна, що належить сторонам на праві спільної сумісної власності, і таким чином: визнати за позивачем та відповідачем по 1/2 частини квартири; визнати за позивачем право власності на автомобіль та припинити на нього право власності відповідача; інший автомобіль залишити відповідачу; визнати за позивачем право власності на земельну ділянку, будівельні матеріали та конструктивні елементи об'єкта незавершеного будівництва та припинити право власності відповідача на це майно; визнати за відповідачем право власності на земельну ділянку та будинок; визнати за позивачем право на отримання компенсації 1/2 частки внесків до статутного капіталу господарських товариств, а також 1/2 частки отриманих доходів від діяльності цих товариств.

Суди встановили, що з січня 2004 року до березня 2015 року сторони проживали однією сім'єю, без реєстрації шлюбу. У шлюбі мають двох дітей, факт батьківства щодо дітей відповідач не заперечує.

Також встановлено, що відповідач володіє часткою у статутному фонді кількох товариств з обмеженою відповідальністю.

Задовольняючи позов у частині визнання права на частину корпоративних прав у двох товариствах з обмеженою відповідальністю, суд першої інстанції, з чим погодився й апеляційний суд, виходив з того, що з відкритих та публічних даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, відомо, що відповідач володіє часткою у статутному капіталі вказаних товариств, цей факт відповідач не заперечує.

З таким висновком погодився і Верховний Суд, оскільки, встановлено, що частка у статутних капіталах товариств сформована за рахунок коштів сторін, які проживали однією сім'єю, і суди обґрунтовано визнали за позивачем право на компенсацію 1/2 частки внесків до статутного капіталу вказаних товариств.

Щодо компенсації 1/2 частки внесків до статутного капіталу відповідача у ще одному товаристві, то апеляційний суд обґрунтовано не погодився з висновком суду першої інстанції в цій частині про те, що оскільки на час ухвалення рішення суду корпоративні права у товаристві вибули з володіння відповідача, то вони не можуть бути включені до складу спільної сумісної власності подружжя для його поділу, скасував у цій частині вимог рішення суду та ухвалив нове рішення про задоволення таких вимог, оскільки відчуження корпоративних прав під час розгляду справи судом не позбавляє позивача права претендувати на компенсацію 1/2 частки внеску відповідача до статутного капіталу вказаного товариства.

Верховний Суд дійшов висновку, що судові рішення в частині вирішення спору щодо компенсації 1/2 частки внесків до статутного капіталу вказаних товариств ухвалено з додержанням норм матеріального права, у зв'язку з чим відхилив доводи касаційної скарги про зворотне з огляду на таке.

Відповідно до статті 74 СК України, якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення глави 8 цього Кодексу.

Постановою Верховного Суду від 11 березня 2020 року рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 20 березня 2019 року у незмінній частині та постанову Волинського апеляційного суду від 15 серпня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 березня 2020 року у справі № 161/19023/17 (провадження № 61-16823св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401551>

2.2. Придбання планшета не може вважатися додатковими витратами на дитину, що викликані особливими обставинами, які мають відшкодуватися відповідно до статті 185 СК України

12 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення додаткових витрат на дитину.

Суди встановили, що відповідач, сплачуючи за рішенням суду аліменти щомісяця, добровільно не бере участь у додаткових витратах на сина, який потребує особливої уваги, турботи, харчування та періодичного оздоровлення.

У зв'язку із запровадженими змінами у навчальних програмах ОСОБА_1 була вимушена придбати сину планшет, а з метою оздоровлення дитини власним коштом придбала путівку до табору «Артек-Буковель». Враховуючи наведене, відповідно до статті 185 СК України ОСОБА_2 зобов'язаний відшкодувати їй 50 % понесених додаткових витрат на дитину.

Рішенням районного суду позов задоволено частково, стягнуто з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 додаткові витрати на дитину – вартість путівки до дитячого табору.

Постановою апеляційного суду рішення районного суду в частині стягнення додаткових витрат на утримання дитини скасовано та відмовлено у задоволенні позову в цій частині.

Верховний Суд погодився з такою позицією апеляційного суду, зазначивши, що суд визначає розмір додаткових витрат на дитину, зумовлених особливими обставинами, одному з батьків у твердій грошовій сумі.

Наявність таких додаткових витрат має довести особа, що заявляє позовні вимоги про їх стягнення. Ці кошти є додатковими, на відміну від коштів, які отримує один з батьків на утримання дитини.

Розмір додаткових витрат на дитину має бути обґрунтованим відповідними документами (наприклад, витрати на спеціальний медичний догляд – довідкою медичного закладу про вартість медичних послуг; витрати на лікування, на санаторно-курортне лікування – виписками з історії хвороби дитини, рецептами лікарів, довідками, чеками, рахунками, проїзними документами тощо).

Встановивши, що придбання планшета не може вважатися додатковими витратами на дитину, які викликані особливими обставинами, а путівка до табору «Артек-Буковель» та квитки на потяг були придбана фізичною особою – підприємцем ОСОБА_4, а позивач не надала належних та допустимих доказів на підтвердження понесення нею витрат на придбання цієї путівки та квитків на потяг, суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку про відсутність правових підстав для задоволення позову.

Постановою Верховного Суду від 12 березня 2020 року постанову Одеського апеляційного суду від 02 липня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 12 березня 2020 року у справі № 520/12681/17 (провадження № 61-14849св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88449069>

1. Спори, що виникають із земельних правовідносин

3.1. У разі переходу права власності на об'єкт нерухомості у порядку спадкування право власності на земельну ділянку у набувача нерухомості виникає одночасно з виникненням права власності на зведені на земельній ділянці об'єкти

16 березня 2020 року Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_3 про визнання права власності.

Суди встановили, що житловий будинок належав на праві власності подружжю – ОСОБА_5 та ОСОБА_6. ОСОБА_6 подарувала позивачу належну їй 1/2 частину будинку з надвірними будівлями і прибудовами. ОСОБА_5 отримав державний акт на право власності на земельну ділянку для будівництва та обслуговування цього будинку. Відповідно до свідоцтва про право на спадщину за заповітом ОСОБА_1 успадкувала належну ОСОБА_5 1/2 частину зазначеного будинку. Однак, коли вона звернулася до нотаріуса за видачею свідоцтва про право власності на вищевказану земельну ділянку, їй було відмовлено у зв'язку з тим, що у заповіті йшлося лише про житловий будинок. Тому позивачка просила суд визнати за нею право власності на земельну ділянку.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, позов ОСОБА_1 задоволено.

Передаючи справу на розгляд об'єднаної палати Касаційного цивільного суду, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду посилалась на те, що суди попередніх інстанцій дійшли висновку про задоволення позовних вимог про визнання права власності на земельну ділянку, на якій розташований успадкований будинок, інші будівлі та споруди, оскільки вона призначена саме для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд.

Саме таких висновків дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 31 жовтня 2019 року у справі № 235/6657/16-ц (провадження № 61-29778св18), вказавши про необхідність застосування до спірних правовідносин положень частин другої та третьої статті 1225 ЦК України.

Водночас в постанові від 21 листопада 2018 року у справі № 341/363/16-ц (провадження № 61-31063св18) Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду зробив інший висновок про спадкування прав на земельну ділянку на загальних підставах, що свідчить про застосування судом касаційної інстанції різного підходу до вирішення схожих справ.

Верховний Суд у складі об'єднаної палати Касаційного цивільного суду дійшов такого висновку про застосування статті 1225 ЦК України.

Норми статей 377 ЦК України, 120 Земельного кодексу України встановлюють єдність юридичної долі земельної ділянки та розташованих на ній будівель і споруд. Власник, визначаючи юридичну долю збудованих будівель та споруд, одночасно визначає і долю земельної ділянки, на якій вони розташовані.

Згідно зі статтями 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті.

Відповідно до частин другої та третьої статті 1225 ЦК України до спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, на якій вони розміщені. До спадкоємців житлового будинку, інших будівель та споруд переходить право власності або право користування земельною ділянкою, яка необхідна для їх обслуговування, якщо інший її розмір не визначений заповітом.

Проаналізувавши встановлені судами обставини справи, врахувавши цільове призначення спірної земельної ділянки, яка належала спадкодавцю на праві власності, а також волю спадкодавця, Верховний Суд погодився з висновками судів про визнання за ОСОБА_1 права власності на спірну земельну ділянку в порядку спадкування, оскільки на цій земельній ділянці розташований житловий будинок позивача (1/2 якого успадкована після смерті ОСОБА_5), інші будівлі та споруди, а земельна ділянка призначена саме для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель, власником яких є позивач.

Постановою Верховного Суду від 16 березня 2020 року рішення Ізяславського районного суду Хмельницької області від 07 квітня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 27 липня 2017 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 16 березня 2020 року у справі № 675/2372/16-ц (провадження № 61-29813сво18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88339086>

3.2. Земельна ділянка, що перебуває у комунальній власності територіальної громади міста, на якій розміщено будівлю, право спільної часткової власності на яку належить кільком особам, може бути об'єктом продажу усім співвласникам об'єкта нерухомого майна, що на ній розташований

23 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Охтирської міської ради Сумської області про скасування рішення міської ради та зобов'язання вчинити дії.

Суди встановили, що позивач є власником приміщення колишньої прохідної заводу «Нафтопромаш». Звернувшись до Охтирської міської ради Сумської області із заявою про продаж йому земельної ділянки, яка знаходиться під цим приміщенням, та надання дозволу на розробку технічної документації із землеустрою щодо встановлення меж земельної ділянки в натурі (несільськогосподарського призначення), позивач отримав відмову. Посилаюсь на ці обставини, просив скасувати рішення Охтирської міської ради Сумської області в частині відмови в наданні дозволу фізичній особі – підприємцю на проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки під об'єктом нерухомого майна – капітальною забудовою для будівництва та обслуговування будівель

торгівлі (землі житлової та громадської забудови) та зобов'язати відповідача надати такий дозвіл.

Рішення суду першої інстанції про часткове задоволення позову ОСОБА_1 мотивоване тим, що Охтирська міська рада Сумської області, відмовляючи позивачу в наданні дозволу на проведення експертної грошової оцінки частки земельної ділянки під об'єктом нерухомого майна – частиною капітальної забудови, не дотрималася у повній мірі вимог Конституції України та ЗК України, що призвело до порушення прав позивача на набуття у власність земельної ділянки відповідно до статті 128 ЗК України.

Постановою апеляційного суду рішення суду першої інстанції скасовано, ухвалено нове рішення про відмову в позові.

Касаційний цивільний суд погодився з такою позицією апеляційного суду, оскільки земельна ділянка, яка перебуває у комунальній власності територіальної громади міста, на якій розміщено будівлю, право спільної часткової власності на яку належить кільком особам, може бути об'єктом продажу усім співвласникам об'єкта нерухомого майна, що на ній розташований. Однак позивач є лише одним із співвласників нежитлової будівлі, а саме 3/100 частини, яка розміщена на єдиній сформованій земельній ділянці, з цільовим призначенням – для комерційного використання (розміщення та обслуговування всього вказаного нежитлового приміщення) і є єдиним об'єктом нерухомості, що виключає можливість продажу її частини за одноособовим зверненням одного із співвласників будівлі. Тому Охтирська міська рада Сумської області обґрунтовано відмовила у задоволенні одноособової заяви співвласника.

Постановою Верховного Суду від 23 березня 2020 року постанову Апеляційного суду Сумської області від 10 липня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 23 березня 2020 року у справі № 583/3376/17 (провадження № 61-41263св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88401574>

3.3. Позбавлення особи власності, набутої за договором купівлі-продажу, укладеним з особою, якій на підставі судового рішення було видано державний акт на спірну земельну ділянку, є втручанням держави у право власника на мирне володіння його майном

17 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за позовом заступника прокурора Одеської області в інтересах держави в особі Одеської обласної державної адміністрації до ОСОБА_1, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору: ОСОБА_2, відділ Держгеокадастру у Білгород-Дністровському районі Одеської області, про витребування майна з чужого незаконного володіння та за зустрічним позовом ОСОБА_1 до Одеської обласної державної адміністрації, ОСОБА_2, треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору: відділ Держгеокадастру у Білгород-Дністровському районі Одеської області, заступник прокурора Одеської області в інтересах Одеської обласної державної адміністрації, про визнання права власності на земельну ділянку з цільовим призначенням – для індивідуального дачного будівництва; визнати її добросовісним

набувачем права власності на спірну земельну ділянку за нотаріально посвідченим договором купівлі-продажу.

Суди встановили, що на підставі постанови апеляційного адміністративного суду та ухвали апеляційного адміністративного суду в 2010 році за ОСОБА_2 було зареєстровано право власності на земельну ділянку з цільовим призначенням – для індивідуального дачного будівництва.

У вересні 2015 року між ОСОБА_2 та ОСОБА_1 було укладено договір купівлі-продажу земельної ділянки, відповідно до якого ОСОБА_2 відчужив на користь ОСОБА_1 земельну ділянку, і вона зареєструвала право власності на спірну земельну ділянку.

Рішенням міськрайонного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні первісного позову відмовлено.

Рішення мотивоване тим, що державний акт на право власності на спірну земельну ділянку ОСОБА_2 видано на підставі постанови апеляційного адміністративного суду в 2010 році. Вказаним судовим рішенням встановлена відповідність процедури приватизації спірної земельної ділянки чинному законодавству.

З висновками судів попередніх інстанцій Касаційний цивільний суд погодився з огляду на таке.

Відповідно до пункту 9 частини другої статті 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є обов'язковість рішень суду.

Прокуратура не оскаржувала постанову апеляційного адміністративного суду, на підставі якої за ОСОБА_2 було зареєстровано право власності на спірну земельну ділянку.

Станом на час розгляду справи рішення суду, що набрало законної сили. ОСОБА_2 набув право власності на земельну ділянку з цільовим призначенням – для індивідуального дачного будівництва, яке прокурор не оскаржував, і суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про відсутність правових підстав для задоволення позову.

Зважаючи на те що відповідач придбала спірну земельну ділянку в особи, яка мала право її відчужувати, немає підстав для застосування до спірних правовідносин статті 388 ЦК України.

Позбавлення відповідача власності, набутої за договором купівлі-продажу, укладеним із особою, якій на підставі судового рішення було видано державний акт на спірну земельну ділянку, є втручанням держави у право власника на мирне володіння його майном.

Суд касаційної інстанції зауважив, що відповідач як заінтересована особа, придбаваючи спірне майно, не знала і не могла знати про те, що законність набуття нею у власність спірної земельної ділянки, з огляду на рішення суду, яке відповідно до статті 124 Конституції України є обов'язковим до виконання на всій території України, буде піддаватися сумніву.

Постановою Верховного Суду від 18 березня 2020 року рішення Білгород-Дністровського міськрайонного суду Одеської області від 19 жовтня 2017 року та постанову Апеляційного суду Одеської області від 22 березня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 17 березня 2020 року у справі № 495/9473/16-ц (провадження № 61-32849св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88339211>

2. Спори, що виникають із виконання чи невиконання договірних зобов'язань

4.1. Чинне законодавство України не передбачає такого способу захисту порушеного права, як надання дозволу на вчинення правочину щодо нерухомого майна

18 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, третя особа – Департамент служб у справах дітей Харківської міської ради, про надання дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна.

Суди встановили, що ОСОБА_1 є власником 2/3 частки квартири, інша 1/3 частина квартири належить ОСОБА_2. Проживаючи за кордоном, ОСОБА_1 надав своїм представникам довіреність на продаж своєї частки квартири. Під час збору необхідних документів стало відомо, що відповідач без згоди позивача зареєстрував у спірній квартирі неповнолітніх дітей, у зв'язку з чим нотаріуси відмовляються посвідчувати договір купівлі-продажу частки квартири. Представник позивача неодноразово звертався до соціальних служб із заявами про надання дозволу на продаж належної позивачу частки квартири, однак отримував відмови в розгляді вказаного питання. Відсутність дозволу на відчуження належної позивачу частки квартири порушує його права щодо розпорядження своїм майном, що стало підставою для звернення до суду.

Рішенням районного суду, залишеним без змін постановою апеляційного суду, у задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено.

Відмовляючи в позові, суди виходили з того, що чинним законодавством передбачено, що лише батьки, які є законними представниками малолітніх дітей, мають право на звернення до органів опіки та піклування для отримання дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, право користування на яке мають діти. Іншого порядку отримання такого дозволу чи надання дозволу на відчуження нерухомого майна без відповідного дозволу органу опіки та піклування чинним законодавством не передбачено.

Колегія суддів Верховного Суду не погодилася повною мірою з такими висновками судів попередніх інстанцій та зауважила, що ОСОБА_1 не є батьком неповнолітніх дітей, які проживають як члени сім'ї власника у спірній квартирі, тому згоди органу опіки і піклування на відчуження належної позивачу частки квартири не вимагалось.

Положення Закону України «Про охорону дитинства», Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей» також не передбачають заборони на укладання договорів співвласником житлового приміщення, який не є батьком дітей на утриманні якого вони не перебувають.

Відповідно до частини четвертої статті 156 ЖК Української РСР до членів сім'ї власника належать особи, зазначені в частині другій статті 64 цього Кодексу, а саме: подружжя, їх діти і батьки. Членами сім'ї власника може бути визнано й інших осіб, якщо вони постійно проживають разом з ним і ведуть з ним спільне господарство. За змістом зазначених норм право користування житлом, яке знаходиться у власності особи, мають

члени сім'ї власника (подружжя, їх діти, батьки) та інші особи, які постійно проживають разом із власником квартири (будинку), ведуть з ним спільне господарство, якщо при їх вселенні не було іншої угоди про порядок користування цим приміщенням.

Таким чином, неповнолітні ОСОБА_5 та ОСОБА_6 мають право лише на проживання у спірній квартирі, а тому їх житлові права відчуженням належної позивачу частки квартири не можуть бути порушені.

Власник порушеного права може скористатися не будь-яким, а цілком конкретним способом захисту свого права, який прямо визначається спеціальним законом, що регламентує конкретні цивільні правовідносини.

Разом із тим такого способу захисту, як надання дозволу на відчуження частки нерухомого майна без дозволу органу опіки та піклування, чинним законодавством України не передбачено.

Звертаючись до суду з позовом, ОСОБА_1 посилався на те, що нотаріуси відмовляються посвідчувати договір купівлі-продажу частки квартири, оскільки у спірній квартирі зареєстровані неповнолітні особи, а також на те, що неодноразово звертався до відповідних соціальних служб із заявами про надання дозволу органу опіки та піклування на відчуження належної йому частки квартири, однак отримував відмови на вказані звернення.

Проте матеріали справи не містять належних і достовірних доказів про оскарження рішень відповідних органів, а суд не може підмінити державний орган, приймати замість нього рішення, яке відповідає б закону, і давати вказівки, які б свідчили про вирішення питань, що належать до компетенції таких органів, оскільки такі дії виходять за межі його повноважень.

Дійшовши висновку про необґрунтованість позову та відсутність підстав для його задоволення, суди попередніх інстанції неправильно застосували норми матеріального права, що регулюють спірні правовідносини, відмовивши у задоволенні позовних вимог з інших підстав.

Постановою Верховного Суду від 18 березня 2020 року рішення Комінтернівського районного суду м. Харкова від 22 квітня 2019 року та постанову Харківського апеляційного суду від 19 липня 2019 року змінено, викладено їх мотивувальну частину в редакції цієї постанови.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 641/7974/18 (провадження № 61-15826св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88460761>

4.2. Спір за позовом про визнання недійсним одностороннього правочину, який вчинено на території України, щодо спадкового майна, яке фактично знаходиться на території іншої держави, підсудний судам України

18 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до приватного нотаріуса Харківського міського нотаріального округу, ОСОБА_2 про визнання недійсною відмови від прийняття спадщини.

Суди встановили, що позивач є сином громадянина Російської Федерації – ОСОБА_3 та братом ОСОБА_2, яка також є громадянкою Російської Федерації і постійно мешкає у м. Вороніж.

Після смерті батька відкрилася спадщина у вигляді будинку, земельної ділянки, а також банківських вкладів, спадкове майно фактично знаходиться на території Російської Федерації.

Позивач на прохання сестри склав заяву про відмову від спадщини, яку посвідчила приватний нотаріус Харківського міського нотаріального округу, проте пізніше ОСОБА_1 просив суд визнати недійсною заяву про відмову від спадщини.

Ухвалою районного суду відмовлено у відкритті провадження у справі у зв'язку з тим, що спадкове майно фактично знаходиться на території Російської Федерації, тому позивач позбавлений права розгляду вирішення заявленого ним позову судами України.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції погодився з доводами суду першої інстанції та зазначив, що згідно зі статтями 70, 71, 72 Закону України «Про міжнародне приватне право» спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем в заповіті не обрано право держави, громадянином якої він був.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відмовляючи у відкритті провадження у справі, суд першої інстанції, з висновком якого погодився апеляційний суд, виходив з того, що цей спір виник з приводу спадкового майна, що фактично перебуває на території Російської Федерації, і позовна заява не підлягає розгляду судами України.

Проте суди попередніх інстанцій не звернули уваги на те, що спір за позовом ОСОБА_1 виник з приводу визнання недійсним одностороннього правочину, який вчинено на території України, а отже, позов про визнання недійсним такого правочину підсудний судам України.

Відповідно до пункту 7 частини першої статті 76 Закону України «Про міжнародне приватне право» суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом, зокрема, у разі коли, дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України.

Суди не врахували, що особистим законом позивача є право України, спірний правочин вчинено на території України, він має односторонній характер, а загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину вчиненого в Україні, передбачені статтею 203 ЦК України.

Постановою Верховного Суду від 18 березня 2020 року ухвалу Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 20 травня 2019 року та постанову Дніпровського апеляційного суду від 24 грудня 2019 року скасовано, а справу направлено на розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 203/1501/19 (провадження № 61-2144св20) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88522538>

3. Спори, що виникають із дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби

5.1. Бездіяльність виконавця, посадових осіб органів ДВС є триваючим правопорушенням, у зв'язку з чим початок перебігу строку на її оскарження автоматично відкладається

25 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув в порядку спрощеного позовного провадження розглянув справу за скаргою ОСОБА_1 на неправомірні рішення та бездіяльність начальника управління державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Дніпропетровській області (далі – управління ДВС ГТУЮ).

Суди встановили, що на підставі виконавчого листа відкрито виконавче провадження із примусового виконання рішення суду, яким ОСОБА_3 зобов'язано вчинити відповідні дії на користь ОСОБА_1. Заявник як стягувач у цьому виконавчому провадженні звернувся до начальника управління ДВС ГТУЮ зі скаргою на бездіяльність начальника районного ВДВС щодо невиконання вимог Положення про автоматизовану систему виконавчих проваджень, проте йому відмовлено у задоволенні скарги у зв'язку із пропуском строку на оскарження.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, скаргу задоволено.

Судові рішення мотивовані тим, що частиною п'ятою статті 74 Закону України «Про виконавче провадження» передбачені строки оскарження (протягом 10 робочих днів) рішення та дій виконавця, посадової особи органів державної виконавчої служби, тобто наведеною нормою не передбачені строки оскарження бездіяльності виконавця, посадових осіб органів державної виконавчої служби. Неправильне застосування начальником управління ДВС ГТУЮ закону призвело до безпідставної відмови в задоволенні скарги ОСОБА_1 з мотивів пропуску десятиденного строку на оскарження.

Касаційний цивільний суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій щодо тлумачення змісту частини п'ятої статті 74 Закону України «Про виконавче провадження» стосовно обмеження строком оскарження рішень та дій виконавця, посадових осіб органів ДВС.

При цьому Верховний Суд зазначив, що триваюче правопорушення розуміється як проступок, пов'язаний з тривалим та безперервним невиконанням суб'єктом обов'язків, передбачених законом. Тобто триваючі правопорушення характеризуються тим, що особа, яка допустила бездіяльність, перебуває надалі у стані безперервного продовження бездіяльності та, відповідно, порушення закону. Триваюче правопорушення припиняється лише у разі: усунення стану, за якого об'єктивно існує певний обов'язок у суб'єкта, що вчиняє правопорушення; виконанням обов'язку відповідним суб'єктом.

Таким чином, бездіяльність виконавця, посадових осіб органів ДВС є триваючим правопорушенням, у зв'язку з чим початок перебігу строку на її оскарження автоматично відкладається.

ОСОБА_1, звертаючись із скаргою до начальника управління ДВС ГТУЮ, оскаржував бездіяльність начальника районного ВДВС, а тому відмова начальника

управління ДВС ГТУЮ у Дніпропетровській області у розгляді скарги ОСОБА_1 з підстав пропуску строку на оскарження є протиправною.

Постановою Верховного Суду від 25 березня 2020 року ухвалу Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 22 листопада 2017 року та постанову апеляційного суду Дніпропетровської області від 19 квітня 2018 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 175/3995/17-ц (провадження № 61-36762св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88570464>

4. Судовий збір

6.1. Наявність у законодавстві України на момент звернення особи до суду із заявою про скасування судового наказу норми пункту 2 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір» про звільнення заявника від сплати судового збору за подання такої заяви та одночасне існування інших протилежних норм дає суду підстави для вирішення колізій у законодавстві на користь особи

25 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку письмового провадження справу за заявою ОСОБА_1 про скасування судового наказу.

Суди встановили, що Комунальне підприємство «Жилкомсервіс» (далі – КП «Жилкомсервіс») звернулося до суду з заявою про видачу судового наказу про стягнення з ОСОБА_1, ОСОБА_2 заборгованості з оплати послуг з утримання будинків, споруд та прибудинкових територій.

Районний суд видав судовий наказ про стягнення солідарно з ОСОБА_1, ОСОБА_2 на користь КП «Жилкомсервіс» заборгованості з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій за період з 01 червня 2016 року до 01 квітня 2019 року в розмірі 1 801,74 грн.

ОСОБА_1 звернулася до суду із заявою про скасування судового наказу, виданого районним судом у справі № 640/9124/19.

Ухвалою районного суду заяву ОСОБА_1 повернуто заявнику без розгляду у зв'язку з тим, що до неї не додано документ, що підтверджує сплату судового збору. Крім того, суд зазначив, що ОСОБА_1 пропустила встановлений законом строк на подання такого виду заяви.

Постановою апеляційного суду ухвалу районного суду залишено без змін. Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції про наявність обов'язку ОСОБА_1 сплатити судовий збір при поданні заяви про скасування судового наказу, проте зазначив, що суд першої інстанції дійшов помилкового висновку щодо подання заяви з пропуском строку.

За результатами розгляду Верховний Суд прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до підпункту 4-2 пункту 1 частини другої статті 4 Закону України «Про судовий збір» (у редакції, чинній на момент звернення ОСОБА_1 до суду із заявою про скасування судового наказу) за подання до суду заяви про скасування судового наказу ставка судового збору становила 0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

Однак згідно з пунктом 2 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір» (у редакції, чинній на момент звернення ОСОБА_1 до суду з заявою про скасування судового наказу) судовий збір не справляється за подання заяви про скасування судового наказу.

З наведеного убачається правова колізія між нормою пункту 2 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір» – з одного боку та нормами підпункту 4-2 пункту 1 частини другої і пункту 1 частини п'ятої статті 170 ЦПК України – з іншого боку.

Європейський суд з прав людини у рішенні «Щокін проти України» (№ 23759/03 та № 37943/06) від 14 жовтня 2010 року визначив концепцію якості закону. Закон повинен бути доступним для заінтересованих осіб, чітким та передбачуваним у своєму застосуванні. Як зазначається в рішенні, відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості і точності порушує вимогу «якості закону». В разі коли національне законодавство припустило неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків осіб, національні органи зобов'язані застосувати найбільш сприятливий для осіб підхід. Тобто вирішення колізій у законодавстві завжди тлумачиться на користь особи.

За таких обставин наявність у законодавстві України на момент звернення ОСОБА_1 до суду із заявою про скасування судового наказу норми про звільнення заявника від сплати судового збору за подання заяви про скасування судового наказу (пункт 2 частини другої статті 3 Закону України «Про судовий збір») та одночасне існування інших протилежних норм дає суду беззаперечні підстави для вирішення колізій у законодавстві на користь особи.

Постановою Верховного Суду від 25 березня 2020 року ухвалу Київського районного суду м. Харкова від 09 серпня 2019 року та постанову Харківського апеляційного суду від 17 жовтня 2019 року скасовано, справу направлено до суду першої інстанції для продовження розгляду.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 25 березня 2020 року у справі № 640/9124/19 (провадження № 61-20928св19) можна ознайомитися за посиланням

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/88460805>

5. Питання процесуального права

7.1. Ухвала суду першої інстанції про залишення без розгляду заяви про відвід судді відповідно до частини першої статті 353 ЦПК України не підлягає оскарженню окремо від рішення суду

11 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1 до Державного підприємства «Одеський морський

торгівельний порт» про визнання незаконними та скасування наказів, поновлення на роботі та стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу.

Справу суди розглядали неодноразово.

При новому розгляді справи ОСОБА_1 подав до суду першої інстанції заяву про відвід головуєчого судді через наявний конфлікт інтересів під час розгляду цієї справи.

Ухвалою районного суду заяву ОСОБА_1 залишено без розгляду.

Ухвалою апеляційного суду апеляційне провадження за апеляційною скаргою ОСОБА_1 на ухвалу районного суду закрито, оскільки така ухвала не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, і заперечення на вказану ухвалу включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

Касаційний цивільний суд погодився з таким висновком апеляційного суду, зазначивши, що в переліку ухвал суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду відповідно до частини першої статті 353 ЦПК України, немає такої ухвали, як ухвала про залишення без розгляду заяви про відвід судді у справі.

Отже, зазначена ухвала суду першої інстанції не може бути оскаржена в апеляційному порядку до ухвалення рішення суду по суті спору й окремо від цього рішення.

Постановою Верховного Суду від 11 березня 2020 року ухвалу Одеського апеляційного суду від 20 листопада 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 11 березня 2020 року у справі № 2-5151/09 (провадження № 61-23268св19) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88187569>

7.2. Процесуальні питання, пов'язані з компенсацією процесуальних витрат у кримінальному провадженні, вирішуються у тій справі (провадженні), у якій вони були понесені, в порядку, передбаченому КПК України, що виключає можливість їх розгляду в порядку цивільного судочинства

18 березня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу за позовом ОСОБА_1, ОСОБА_2 до Головного управління Національної поліції в Черкаській області, прокуратури Черкаської області, Державної казначейської служби України про відшкодування майнової та моральної шкоди.

Суди встановили, що досудове розслідування у кримінальному провадженні, порушеному за заявами позивачів щодо зловживання службовими особами Христинівського відділу Комунального підприємства «ЧООБТІ» своїми повноваженнями при виготовленні технічних паспортів на зазначені житлові будинки, триває, однак позивачі просили суд стягнути з відповідачів солідарно майнову шкоду, а саме: оплату поїздки до суду, міліції, поліції, прокуратури, поштових відділень, поштові послуги, виготовлення копій документів, оплату послуг юристів, судові витрати, а також відшкодувати заподіяну їм моральну шкоду.

Ухвалою районного суду, залишеною без змін постановою апеляційного суду, закрито провадження у справі в частині позовних вимог про відшкодування майнової шкоди, оскільки відповідні позовні вимоги не підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства.

За результатами розгляду Верховний Суд судові рішення залишив без змін і прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Позивачі, звертаючись до суду із цивільним позовом про відшкодування майнової шкоди, мали намір стягнути з відповідачів витрати, які вони понесли під час розгляду їх заяв про вчинення злочину та які відповідно до статті 118 КПК України є процесуальними витратами у кримінальному провадженні.

Разом з тим, з урахуванням аналізу вказаних норм законодавства, процесуальні питання, пов'язані з компенсацією процесуальних витрат у кримінальному провадженні, вирішуються у тій справі (провадженні), у якій вони були понесені, в порядку, передбаченому КПК України, що унеможлиблює розгляд в порядку цивільного судочинства.

Суди першої та апеляційної інстанцій, встановивши, що питання про відшкодування процесуальних витрат у кримінальному процесі, понесених позивачами, які вони зазначили у позові як матеріальну шкоду, дійшли обґрунтованого висновку про закриття провадження у справі в цій частині позовних вимог, оскільки такі питання відповідно до норм вищевказаного законодавства мають бути вирішені судом у вирокі суду або в ухвалі у кримінальному процесі, а не в порядку цивільного судочинства.

Постановою Верховного Суду від 18 березня 2020 року ухвалу Христинівського районного суду Черкаської області від 17 вересня 2019 року та постанову Черкаського апеляційного суду від 03 грудня 2019 року залишено без змін.

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 706/332/19 (провадження № 61-22787св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88461102>

Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. Рішення, внесені до ЄДРСР, за березень 2020 року / упоряд. правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 25 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн
fb.com/supremecourt.ua
t.me/supremecourtua
instagram.com/supremecourt_ua
twitter.com/supremecourt_ua